

Ortolanen (*Emberiza hortulana*) op de Zuidwest-Veluwe gedurende 1974-1983

Rob G. Bijlsma

Inleiding

In dit artikel wordt een samenvatting gegeven van alle waarnemingen van Ortolanen op de Zuidwest-Veluwe over een periode van tien jaar.

Gebied en werkwijze

De Zuidwest-Veluwe is samengesteld uit delen van de Veluwe, de Gelderse Vallei en de uiterwaarden van de Rijn. Op de hoekpunten van het 19.732 ha grote werkgebied liggen Lunteren en Otterlo in het noorden en Rhenen en Heteren in het zuiden.

Grote delen van het gebied worden in beslaggenomen door bos en heide. De ruim 8000 ha agrarisch cultuurland bestaan voor 70% uit grasland en voor 30% uit bouwland. Kleinschalig en extensief gebruikt cultuurland komt weinig voor. De verbouw van mais voert momenteel de boventoon, met daarnaast aanzienlijke oppervlaktes aardappelen en Winterrogge.

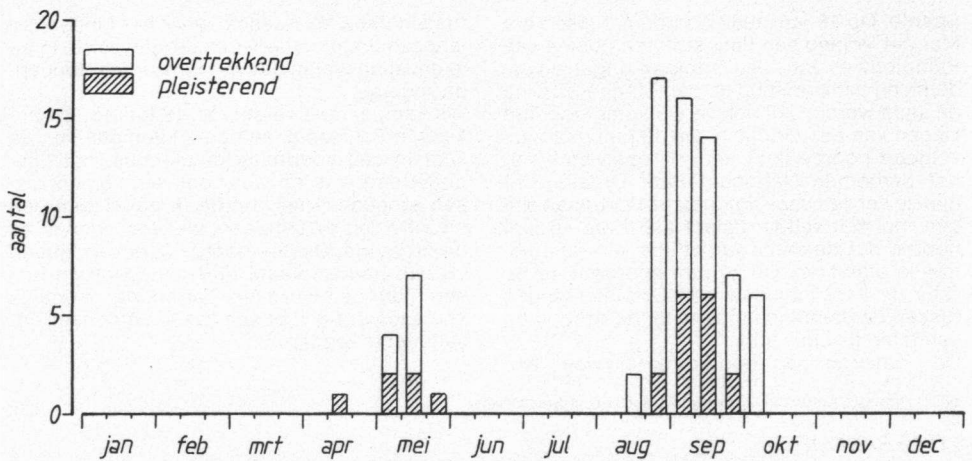
In het tijdvak 1974-1983 werden broedvogelinventarisaties van de gehele Zuidwest-Veluwe uitgevoerd, waarbij in 1975 en 1976 alle soorten en in de overige jaren een selectie van soorten werden gekarteerd. Daarnaast werden systematische trektellingen uitgevoerd in de Sysselt bij Ede en de Oostereng tussen Bennekom en Renkum. De tellingen besloegen de najaren 1974-1980 (2512 teluren) en de voorjaren 1975-1981 (1307 teluren). Tijdens de trektijd werden tevens voor trekvogels aantrekkelijke biotopen bezocht, zoals stoppelvelden, wildakkers, verwaarloosde gras- en bouwlandjes, ruderaal terreinen, kaalslagen en uiterwaarden. In het voorjaar werden dergelijke gebieden frequenter bezocht dan in het najaar.

Voorkomen

Er werd slechts één broedgeval vastgesteld, en wel in 1975 in de buurt van Ede. Een paar bracht hier succesvol zes jongen groot in een kleinschalig cultuurland. Enkele jaren later verrees in dit gebied een nieuwbouwwijk. Een

tweede broedgeval vond in 1976 plaats net buiten de grenzen van het studiegebied, namelijk ten noordwesten van Lunteren bij het landgoed 'De Buzerd'. Over het broedsucces van dit paar is niets bekend.

Tijdens de trektijd werden in de jaren 1974-

Figuur 1. Doortrek van Ortolanen op de Zuidwest-Veluwe gedurende het voorjaar (n = 13) en het najaar (n = 62), gesommeerd voor de periode 1974-1983.

1983 respectievelijk 1, 4, 25, 12, 0, 7, 12, 1, 2 en 11 Ortolanen per jaar waargenomen. De meerderheid van deze vogels had betrekking op gericht overtrekkende dieren (71%, n = 75). Hiervan passeerde 43% solitair; verder werden tien groepen van twee, twee groepen van drie en één groep van vier exemplaren gezien. De doortrek in het najaar was duidelijk sterker dan in het voorjaar (figuur 1). De eerste Ortolaan tijdens de najaarstrek werd gezien op 11 augustus, de laatste op 8 oktober. Alle oktoberwaarnemingen op één na stammen uit 1976, een jaar waarin opmerkelijk veel Ortolanen doortrokken. De sterkste doortrek vond plaats in de laatste decade van augustus en

gedurende september, met 9 september als mediane en gemiddelde doortrekdatum. Van de zesenvestig passanten vlogen er vijftien naar ZW, vier naar ZZW, eenentwintig naar Z, drie naar ZZO en drie naar ZO.

In het voorjaar vond trek plaats van 11 april tot en met 25 mei. Ruim 90% van de waarnemingen viel in mei, met 16 mei als mediane en 12 mei als gemiddelde doortrekdatum. Alle overtrekkende exemplaren vlogen in noord-oostelijke richting (n = 7).

Pleisterende Ortolanen werden in uiteenlopende terreintypen aangetroffen, en wel vier maal op verwaarloosde graslandjes, één maal op ruderaal terrein, twee maal op wild-

Ortolanen foerageren graag op en bij wegen.
Foto: Frits van Daalen.

akkers, vier maal op kaalslagen en elf maal op stoppelvelden. Slechts vijf Ortolanen werden solitair waargenomen; de overige dieren verbleven in groepjes van twee (vijf maal), drie (één maal) en vier (één maal). In enkele gevallen foerageerden Ortolanen gezamenlijk met Vinken, Kepen, Groentingen, Geelgorzen en/of Rietgorzen. Langdurig pleisteren op de zelfde plek kon bij Ortolanen niet vastgesteld worden.

Discussie

Behalve de hierboven gemelde broedgevallen zijn noch uit het verre verleden (Van Pelt Lechner 1907), noch uit het recente verleden (Alleyn et al. 1971, Teixeira 1979) waarnemingen bekend van de Zuidwest-Veluwe, die er op zouden kunnen duiden dat de Ortolaan hier tot de regelmatig broedvogels gerekend

mag worden. De kans op een incidenteel broedgeval op de Zuidwest-Veluwe in de toekomst is uitermate gering gezien het inkrimpen van het broedareaal tot de van oudsher bekende bolwerken (Teixeira 1979), alsmede de rigoureuze veranderingen in het agrarische cultuurlandschap.

Het doortrekbeeld wordt beheerst door (a) een jaarlijks voorkomen in zeer klein aantal, en (b) een sterkere passage in het najaar dan in het voorjaar. Een vrijwel identiek doortrekverloop is ook bekend uit Groot-Brittannië en Ierland (Sharrock 1974) en uit de provincie Drenthe, waar in de periode 1973-1980 61 doortrekkers werden waargenomen, overwegend in het najaar (Van Dijk & Van Os 1982). De meerderheid van de passanten zal betrekking hebben op broedvogels uit Noord- en Midden-Europa (Spaepen 1952).

■ Rob G. Bijlsma, Bovenweg 36, 8721 HZ Bennekom.

LITTERATUUR:

- Alleyn, W.F. et al. (1971): Avifauna van Midden-Nederland. Van Gorcum, Assen.
Dijk, A.J. van & B.L.J. van Os (1982): Vogels van Drenthe. Van Gorcum, Assen.
Pelt Lechner, A.A. van (1907): Tegenwoordige stand van bij Wageningen voorkomende vogelsoorten, in vergelijking met vorige jaren. De Levende Natuur 12 : 157.
Sharrock, J.T.R. (1974): Scarce migrant birds in Britain and Ireland. Poyser, Berkhamsted.
Spaepen, J. (1952): De Ortolaan (*Emberiza hortulana* L.) als trek- en als koolvogel. Le Gerfaut 42 : 164-214.
Teixeira, R.M. (red.) (1979): Atlas van de Nederlandse broedvogels. Natuurmonumenten, 's-Graveland.